

Energieakkoord Holland Rijnland

2017-2025

Alphen aan den Rijn

GEMEENTE
HILLEGOM

Kaag en Braassem

Katwijk

Leiden

Gemeente
NOORDWIJK

leiderdorp

Gemeente
Noordwijkerhout

GEMEENTE OEGSTGEEST

Omgevingsdienst
West-Holland

nieuwkoop

gemeente
TEYLINGEN

Gemeente
Zoeterwoude

Gemeente
Voorschoten

Hoogheemraadschap van
Rijnland

Partijen

1. Het college van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, vertegenwoordigd door haar gedeputeerde, de heer Weber
2. De verenigde vergadering van het Hoogheemraadschap van Rijnland, vertegenwoordigd door haar hoogheemraad, mevrouw Leewis
3. Het dagelijks bestuur van de Omgevingsdienst West-Holland, vertegenwoordigd door haar voorzitter, mevrouw Peters-Adrian
4. De colleges van B&W van de gemeenten Alphen aan den Rijn, Hillegom, Kaag en Braassem, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Lisse, Nieuwkoop, Noordwijk, Noordwijkerhout, Oegstgeest, Teylingen, Voorschoten en Zoeterwoude, vertegenwoordigd door
5. Het dagelijks bestuur van Holland Rijnland, vertegenwoordigd door haar portefeuillehouder, de heer Hoekstra

Hierna genoemd 'Partijen'.

Ambities en verwachtingen

Partijen hebben een gemeenschappelijke ambitie om in 2050 energieneutraal¹ te zijn. Partijen verwachten dat zij door regionale inzet op energiebesparing, duurzame energieopwekking, het faciliteren van de warmtetransitie en innovatie, een belangrijke bijdrage leveren aan deze ambitie. Voor 2025 zijn de ambities zo veel mogelijk geconcretiseerd ten aanzien van besparing en opwekking van energie. Deze gezamenlijke ambitie is een aanvulling op de inzet van de individuele partijen. Met dit akkoord verbinden partijen zich jegens elkaar zich in te spannen om de in het akkoord neergelegde ambities en uitvoeringslijnen voor 2025 te realiseren.

Samenwerkingsvorm

Voor het realiseren van deze ambitie is samenwerking tussen publieke en private partners essentieel. Partijen geven deze samenwerking vorm door kennis te delen, te versnellen en samen te werken aan innovatieve voorbeeldprojecten.

De partijen komen het volgende overeen:

1. Partijen onderschrijven de ambities en uitvoeringslijnen, zoals omschreven in het energieakkoord.
2. Partijen gaan een gezamenlijk proces in om per uitvoeringslijn de omschreven ambities voor 2025 te realiseren.
3. Partijen stellen capaciteit en middelen beschikbaar voor de energietransitie in de regio Holland Rijnland voor de periode 2017 en 2018, zoals omschreven in het energieakkoord.
4. Partijen stellen in september 2017 gezamenlijk per uitvoeringslijn een plan van aanpak op met daarin benoemd trekker, acties, beoogd resultaat, benodigde uren, middelen en tijdspad. De basis hiervoor is de in het Energieakkoord opgenomen inzet en middelen.
5. De partijen maken gedurende de looptijd van deze overeenkomst elke twee jaar nieuwe afspraken over de inzet van capaciteit en middelen.

¹ Met energieneutraal wordt in deze overeenkomst bedoeld dat het energieverbruik binnen de regio volledig wordt gedekt door energie uit duurzame energiebronnen of restbronnen, waarvan minstens 80% uit onze eigen regio komt. De resterende 20% wordt ingevuld door onder andere duurzame energiebronnen, restwarmte of geothermie in de nabijheid van onze regio.

Nieuwe deelnemers

Nieuwe deelnemers zijn van harte welkom. Publieke en private partijen kunnen de doelstelling en ambitie van het convenant onderschrijven en zelf bepalen welke concrete acties zij zullen uitvoeren binnen de eigen organisatie en in samenwerking met ander deelnemers.

Ondergetekenden

De partijen:			
Provincie Zuid-Holland		Kaag en Braassem	
Hoogheemraadschap van Rijnland		Katwijk	
Omgevingsdienst West-Holland		Leiden	
Holland Rijnland		Leiderdorp	
Alphen aan den Rijn		Lisse	
Hillegom		Nieuwkoop	
Teylingen		Noordwijk	
Voorschoten		Noordwijkerhout	
Zoeterwoude		Oegstgeest	

Energieakkoord Holland Rijnland 2017-2025

1. Aanleiding

Nederland wil in 2050 haar CO₂-uitstoot met 95% hebben teruggebracht. Dat is op 12 december 2015 in Parijs overeengekomen in het klimaatakkoord met 195 landen. In dit klimaatakkoord zijn doelen afgesproken, zoals het beperken van de opwarming van de aarde tot ruim onder de twee graden Celsius en het bereiken van een balans tussen de uitstoot en vastlegging van broeikasgassen. Daarvoor moeten we minder energie gebruiken en overstappen van fossiele brandstoffen op duurzamere energieoplossingen. De Nationale Energieagenda van het Rijk, die in december 2016 is uitgebracht, geeft de energietransitie een extra impuls. In 2050 moet Nederland onder meer aardgasvrij zijn, niet alleen vanwege het klimaat, maar ook om de afhankelijkheid van fossiele energie uit het buitenland terug te dringen en om de productie van aardgas uit Groningen te reduceren naar nul. Gemeenten worden geacht de regie te pakken in het aardgasvrij maken van de bebouwde omgeving. Omdat grootschalige duurzame energieopwekking een flinke ruimtelijke impact heeft en de ontwikkelingen van warmtenetten om een centrale strategie en sturing vragen, is ook hier een regierol van de lokale overheden noodzakelijk.

De gemeenten binnen Holland Rijnland werken allemaal aan de energietransitie. De één wellicht intensiever dan de ander, maar de ontwikkeling is in heel Holland Rijnland zichtbaar. Gezien de complexiteit en de overschrijding van gemeentegrenzen, is regionale samenwerking van groot belang om de doelstellingen te behalen. We verwachten daarbij veel van technologische innovatie, onder andere door het stimuleren van pilotprojecten. Maar uit onderzoek blijkt dat de opgave die voor ons ligt veel te groot is om hier op te wachten. Sinds vorig jaar is de regio al één van de landelijke koplopers in de analyse van de energietransitie. Het is nu tijd om samen door te pakken!

2. Regionale aanpak energietransitie

In het licht van bovenstaande ontwikkelingen is het samenwerkingsorgaan Holland Rijnland sinds januari 2016 voor de gelijknamige regio actief met het thema energietransitie. Binnen de regio Holland Rijnland hebben meerdere gemeenten ondertussen hun ambities en doelstellingen rondom energie uitgesproken, meestal als onderdeel van een bredere Duurzaamheidsagenda. De veertien aangesloten gemeenten voeren lokaal al diverse projecten uit. Voor veel projecten ligt de kracht in de lokale aanpak. Voor een aantal ontwikkelingen is echter een regionale aanpak noodzakelijk en/of efficiënter. De inpassing van energieopwekking in ons landschap vraagt om een regionale visie. Alleen dan houden we ons landschap mooi en open. Door activiteiten regionaal te organiseren, kunnen we schaalvoordelen behalen, trajecten versnellen en meer impact realiseren.

Dit bereiken de veertien gemeenten alleen in samenwerking met de provincie Zuid-Holland, de omgevingsdiensten en het Hoogheemraadschap van Rijnland. Samen werken wij daarom aan een regionaal uitvoeringsprogramma dat de energietransitie op regionaal niveau in Holland Rijnland moet versnellen. Wij geloven dat door de gezamenlijke aanpak van verschillende onderwerpen ook de eigen gemeentelijke ambities en doelstellingen efficiënter worden behaald.

De energievoorziening voor zowel elektriciteit als warmte zal, in tegenstelling tot nu, lokaal worden en dat heeft consequenties voor bijvoorbeeld ruimtelijke ordening en ruimtelijke kwaliteit. De opwekking van duurzame energie zal meer ruimte vragen in de vorm van wind- en zonnenvelden, biomassateelt, biogas en geothermie, elk met hun eigen ruimtebehoefte. De energieopgave is grensoverschrijdend, zowel ruimtelijk als ten aanzien van bestaande structuren en processen. Om de kracht van onze regio - het landschap - te kunnen behouden en te versterken, is regionale samenwerking rondom energieopwekking simpelweg noodzakelijk. Ook de ontwikkeling van een nieuwe energie-infrastructuur zal op regionale schaal moeten worden aangepakt om optimale synergie te bereiken en desinvesteringen te voorkomen. De deelnemers aan dit akkoord zien de regio als vanzelfsprekend schaalniveau om dit vraagstuk aan te pakken.

De regio staat sinds kort bekend als koploper bij de energietransitie. Dit vanwege de manier waarop wij de opgave en de ruimtelijke consequenties van de energietransitie in beeld brengen. Dit startte met een analyse voor de tien Hart van Holland-gemeenten. Dat was het resultaat van een uitgebreid proces met deelnemers vanuit de provincie, ministeries, netbeheerders, energieleveranciers, bewoners en regioambtenaren. Dit onderzoek hebben wij uitgebreid en opgeschaald naar de veertien Holland Rijnland-gemeenten. Door het gelopen proces, de analyse en de regionale opschaling hebben wij een voorbeeldfunctie voor andere regio's. Met dit regionale uitvoeringsprogramma is de ambitie om ook op het gebied van uitvoering deze koploperspositie vast te houden.

Hoogheemraadschap van Rijnland

Het Hoogheemraadschap van Rijnland zet in op energiebesparing en duurzame energieopwekking. Deze collegeperiode onderzoekt het Hoogheemraadschap of en hoe Rijnland energieneutraal kan worden. Essentieel daarbij is om tempo te maken in de uitvoering van maatregelen die haalbaar zijn op basis van positieve businesscases. Naast het benutten van biogas, zet Rijnland daarbij vooral in op energiebesparende maatregelen op de Afvalwaterzuiveringsinstallaties (AWZI's) en het plaatsen van zonnepanelen op braakliggende terreinen.

Provincie Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland heeft dit jaar de provinciale Energieagenda 'Watt anders' opgesteld. Voor de provincie Zuid-Holland is de energietransitie één van haar economische speerpunten. Er staat een warmteleiding gepland door het oostland (van Rijnmond naar Leiden) om restwarmte uit het havengebied en aardwarmte uit de regio beschikbaar te maken voor onder andere de regio Holland Rijnland. Andere doelen zijn verbetering van energie-efficiency van bedrijven en CO₂-reductie. Daarnaast kijkt de provincie Zuid-Holland naar een andere manier om te beoordelen waar in het landschap plek is voor de opwekking van duurzame energie. De provincie wil graag komen tot nadere (uitvoerings-)afspraken met de regionale partners en vraagt ook Holland Rijnland hieraan bij te dragen. Juist ook voor ontwikkelingen met een ruimtelijk aspect, is de rol van de regio belangrijk voor de provincie. Met deze aanpak streeft de provincie naar een CO₂ neutrale Zuid-Hollandse gebouwde omgeving in 2035.

VNG

De VNG ondersteunt de gemeenten bij de energietransitie. Het Programma Energie heeft geleid tot de totstandkoming van een actief en enthousiast netwerk van Nederlandse gemeenten.

Nationaal Energieakkoord en nationale Energieagenda

In Europees verband is afgesproken dat Nederland in 2020, meer energie bespaart (20%), meer hernieuwbare grondstoffen gebruikt (zo dicht mogelijk bij de 14%) en minder CO₂ uitstoot (-20%) ten opzichte van 1990. Deze ambitieuze doelstellingen moeten wij met z'n allen in Nederland realiseren. In 2013 sloot het kabinet een energieakkoord met onder meer werkgevers, vakbonden, milieuorganisaties, UvW en de VNG. Hierin staan afspraken met doelen tot 2023. Het aandeel hernieuwbare energie in de totale nationale energieopwekking moet 16% zijn in 2023. Het akkoord levert 15.000 extra banen op en een lastenverlichting van € 900 miljoen. Het Ministerie van Economische Zaken heeft daarvoor in 2016 een energiedialoog georganiseerd om de transitie aan te jagen. Op basis hiervan is eind 2016 een nationale energieagenda opgesteld.

In de Energieagenda geeft het Rijk aan hoe in Nederland in 2050 nauwelijks nog CO₂ wordt uitgestoten. In de energietransitie stuurt het kabinet aan op een reductie van de uitstoot van broeikasgassen (CO₂). Daarbij is het belangrijk dat de investeringen die de komende jaren in Nederland worden gedaan, passen bij een CO₂-arme energievoorziening. Op deze manier wil het Rijk de economische kansen benutten die de energietransitie met zich meebrengt. Het kabinet zet in op het terugbrengen van de energievraag door middel van energiebesparing en het terugdringen van het gebruik van aardgas door het stimuleren van duurzaam opgewekte elektriciteit en duurzame warmte. Een van de afspraken in de energieagenda is dat er in nieuwbouwwijken geen nieuwe gasnetten meer worden aangelegd en dat de aansluitplicht op een gasinfrastructuur wordt vervangen door een algemeen warmterecht. De regie op deze ontwikkelingen legt het Rijk bij de gemeente.

De vraag is nu hoe het nieuwe kabinet dit thema gaat oppakken. IPO, VNG en Unie van Waterschappen zonden op 29 maart 2017 de informateur hun gezamenlijke investeringsagenda 'Naar een duurzaam Nederland'. Met de investeringsagenda willen provincies, gemeenten en waterschappen de overgang naar een energieneutraal en klimaatbestendig Nederland versnellen.

3. Ambitie 2050

Onze regionale ambitie is om in 2050 een energieneutrale regio te zijn en daarmee bij te dragen aan de nationale en internationale doelstellingen op het gebied van klimaat en energie. De definitie van energieneutraal die wij hierbij hanteren is: het energieverbruik binnen de regio wordt volledig gedekt door energie uit duurzame energiebronnen of restbronnen, waarvan minstens 80% uit onze eigen regio komt. De resterende 20% zien wij ingevuld worden door onder andere restwarmte of geothermie uit de nabijheid van onze regio. Daarnaast zetten we in op 30% energiebesparing (10 PJ) ten opzichte van ons huidige energiegebruik. Daarmee stoot de regio in 2050 nauwelijks meer CO₂ uit voor de energievoorziening. In 2050 gebruiken we geen aardgas meer in de gebouwde omgeving. Wij onderschrijven hiermee de landelijke en provinciale ambities gericht op energiebesparing en opwekking van hernieuwbare energie.

Als regio lopen we nu voorop in de analysefase van de energietransitie. Als we hiermee doorpakken, kunnen wij onze doelstellingen halen en als kennisregio een voorbeeld blijven voor Nederland ten aanzien van de regionale energiestrategie en de realisatie van duurzaamheidsdoelstellingen, met aandacht voor de impact op de unieke landschappelijke kwaliteiten. De energietransitie zien wij daarbij juist als een kans voor versterking van landschap en imago. Neem als voorbeeld de inpassing van een parkeergarage en kustversterking in de duinen van Katwijk. Als onderdeel van de resterende 20% rekenen wij ook de warmte die via de leiding over oost wordt aangevoerd.

4. Ambitie 2025

De ambitie voor 2050 is de stip aan de horizon. Om de ambitie te kunnen vertalen in concrete acties, geven we hieronder aan hoever we willen zijn met de besparing en duurzame opwekking van energie in 2025. In de tabellen wordt het aantal Petajoule (PJ)² weergegeven die we de komende jaren gebruiken en op willen wekken.

De ambities voor 2025 zijn:

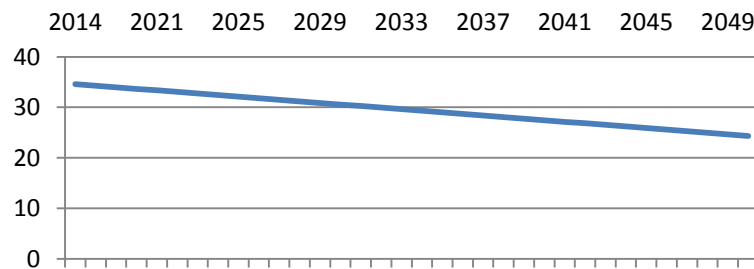
- *2,5 PJ minder energieverbruik ten opzichte van 2014*

Door stevig in te zetten op energiebesparing verwachten wij geen groei van het energieverbruik maar een gestage terugloop. Hoe minder energie we verbruiken, des te minder we met zijn allen hoeven op te wekken. Middelen om te besparen zijn: isolatie, hoog rendementsglas, toepassing van warmtepompen en warmtewisselaars (lucht, water bodem), warmteterugwinning, riothermie en dergelijke.

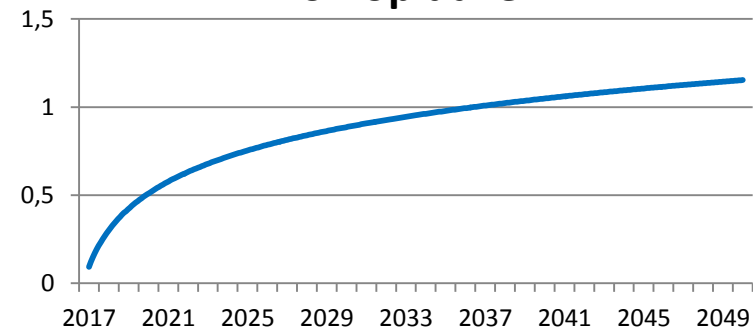
² Petajoule (PJ) is een eenheid om de hoeveelheid opgewekte energie weer te geven. 1 PJ = 10¹⁵ J. 1 PJ komt ongeveer overeen met het gebruik van 15.0000 huishoudens.

- *2,5 PJ duurzaam opgewekt door zonnepanelen op daken (0,7 PJ), zonnevelden (1 PJ) en wind (0,8 PJ)*
Het opwekken van energie door zonnepanelen op daken is zowel technisch als financieel haalbaar en heeft veel draagvlak in de regio. Hier willen we dan ook snel flink op inzetten. Zonnevelden en windturbines hebben een grote potentie, maar ook een groot effect op het landschap. Dit vraagt om een zorgvuldige afweging van belangen en een goede ruimtelijke inpassing.
- *Stimuleren andere vormen van duurzaam opgewekte energie, zoals biomassa en geothermie*
Het opwekken van energie door de inzet op biomassa heeft een groot effect op het landschap, in relatie tot de opbrengst. De potentie voor geothermie in onze regio is relatief klein en de proefboeringen zijn op dit moment nog onzeker en duur. Deze vormen van duurzame energie en warmte stimuleren we en de ontwikkelingen houden we nauwlettend in de gaten. Daarnaast stimuleren we innovatieve vormen van energieopwekking, waar mogelijk.
- *Stevig inzetten op de warmtetransitie*
In onze regio is de behoefte aan warmte groot, terwijl we vooral potentie zien in duurzame energieopwekking. Het omzetten van energie in warmte is niet efficiënt. Deze mismatch willen we zo veel mogelijk opheffen door in te zetten op de warmtetransitie. Hierbij koppelen we warmtevragers aan warmtegevers.

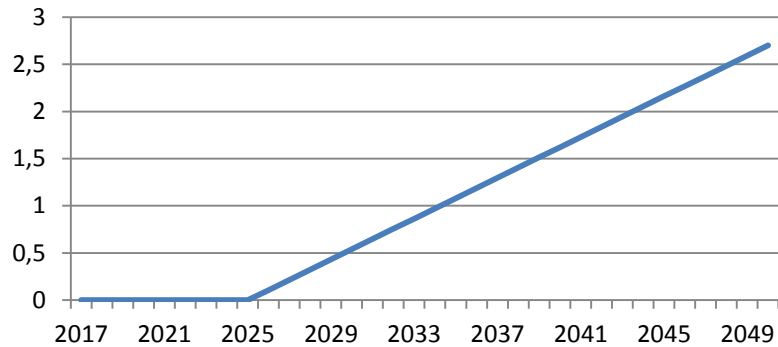
Energiebesparing

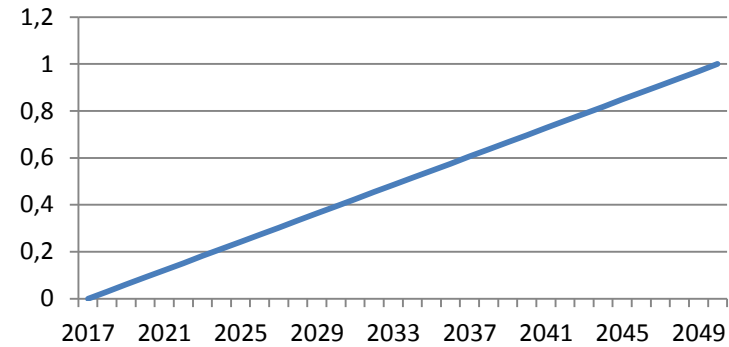
Zon op daken

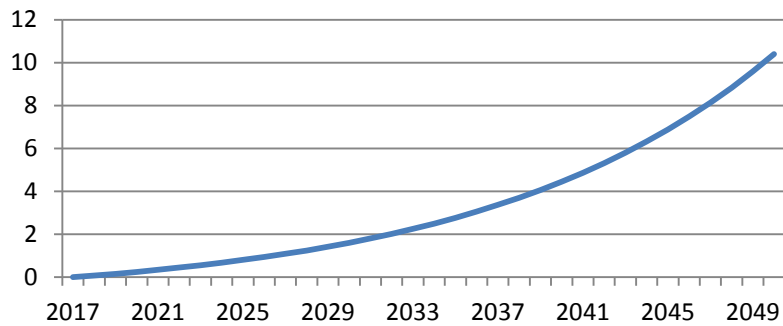
Geothermie

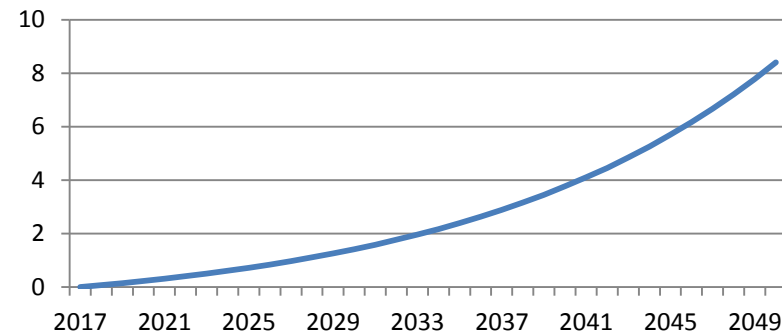
Biomassa

Zonnevelden

Wind

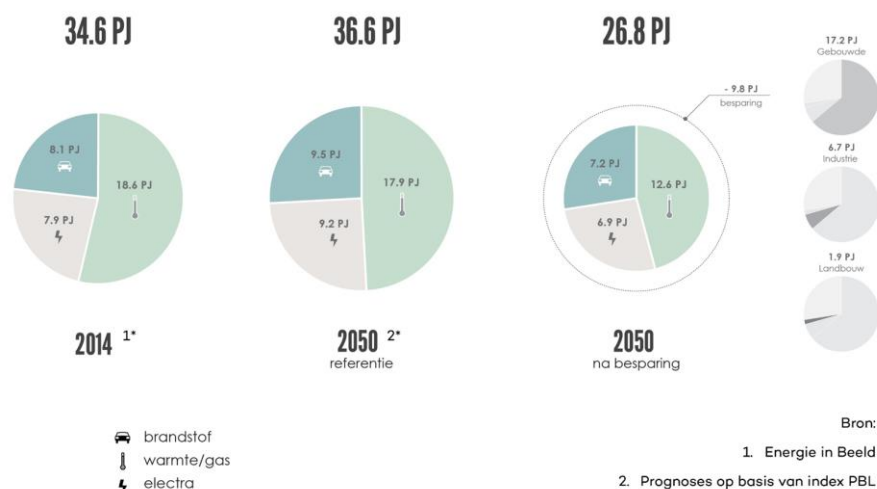

5. Potentie in onze regio

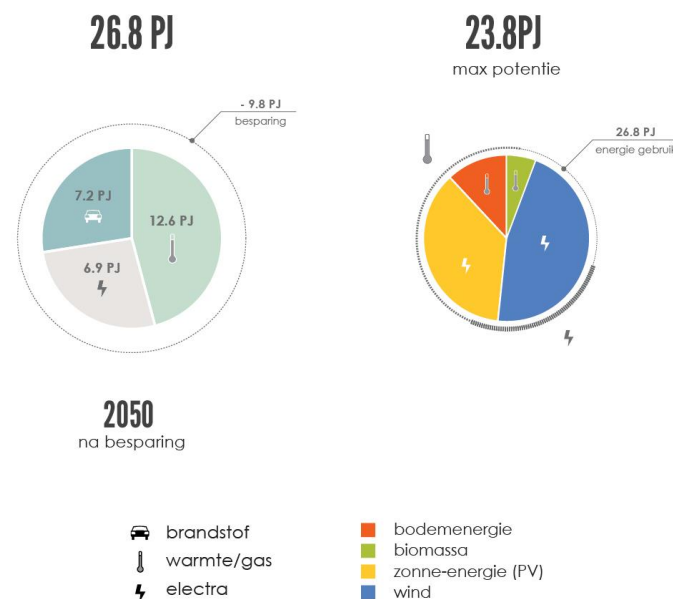
De regio Holland Rijnland heeft een oppervlakte van 542 km² en telt en 225.145 huishoudens. In 2014 was het energieverbruik in de regio 34,6 PJ. In opdracht van de regio is er een [onderzoek uitgevoerd door bureau Posad](#). Uitgangspunt in dat onderzoek is de vraag wat er moet gebeuren om in 2050 energieneutraal te zijn. Uit het onderzoek blijkt, dat zonder ingrijpen er in 2050 regionaal 36,6 PJ aan energie wordt verbruikt. Het potentieel voor

energiebesparing tot 2050 wordt geschat op 9,8 PJ. Om in 2050 energieneutraal te worden, moeten we dus nog 26,8 PJ aan energie opwekken. Als we maximaal inzetten op de opwerking van duurzame energie in de vorm van wind, zon, geothermie en biomassa is het mogelijk om in 2050 23,8 PJ op te wekken. Hierbij is reeds rekening gehouden met besparing, harde ruimtelijke restricties en de doorontwikkeling van innovatieve toepassingen. Maar zelfs volledige inzet op besparing en opwekking is nog onvoldoende om als regio volledig zelfstandig energieneutraal te worden. Gelukkig zijn we als regio onderdeel van een groter geheel, en kunnen we mogelijk gebruikmaken van restwarmte uit het Rotterdamse havengebied. Momenteel wordt een businesscase nader uitgewerkt om deze restwarmte via een warmteleiding naar Leiden te brengen waar het in eerste instantie het bestaande stadswarmtenet gaat voeden. De inzet van deze warmteleiding is niet verwerkt in het onderzoek van Posad. Ook warmte- en koudewinning uit het oppervlaktewater is nog niet meegenomen in de studie van Posad en heeft mogelijk ook grote potentie. Aanspraak maken op duurzame energie van zee of surplusen uit andere regio's lijkt niet reëel aangezien op nationaal niveau ook bovenregionale energiebehoeften moeten worden opgelost, zoals voor mobiliteit en grote industriële complexen.

Energiegebruik

Potentie opwekking duurzame energie

Dat we nog een flinke weg hebben af te leggen, blijkt wanneer we kijken hoeveel duurzame energie we momenteel in onze regio opwekken, dat is naar schatting nog geen 0,8 PJ. Voor een energieneutrale regio moeten we dus bijna 30 keer zo veel op gaan wekken. Een flinke opgave.

Strategie en uitvoeringsprogramma

Onze strategie is een aanpak waarbij de veertien gemeenten in Holland Rijnland, de provincie Zuid-Holland, het Hoogheemraadschap van Rijnland en de Omgevingsdienst West-Holland samen al lerend van elkaar en elkaar ondersteunend een regionaal uitvoeringsprogramma opzetten en uitvoeren. Daarbij zoeken wij waar mogelijk ook de samenwerking met partners als netbeheerders, energiebedrijven, **bedrijfsleven** en omliggende regio's.

Kernwoorden in onze aanpak zijn:

- versnellen van de energietransitie door het gezamenlijk uitwerken van een aantal uitvoeringslijnen omdat we alleen op deze wijze de ambities in 2025 en 2050 gaan halen. Onderdeel hiervan is het faciliteren en stimuleren van lopende initiatieven en het initiëren en uitvoeren van *e-consic* pilotprojecten;
- het maken van een schaalsprong voor de energietransitie door een regionale uitwerking van uitvoeringslijnen. Op deze wijze kunnen we het beste kennis delen. Daarnaast overstijgen veel opgaven de lokale schaal overstijgen en dienen deze regionaal te worden opgepakt ;
- kennisdeling en leren van elkaars successen op het thema energie met partners, zowel binnen als buiten de regio, als basis voor een goede energietransitie;

Inhoudelijk kent het uitvoeringsprogramma de volgende onderdelen:

1. Energiebesparing
2. Hernieuwbare energie
3. Innovatie en vernieuwing
4. Onderzoek, kennis en ondersteuning.

Binnen het programma bepalen de partners in overleg hun prioriteiten en accenten. Voor de pilotprojecten (kaders) wordt uiterlijk september 2017 een plan van aanpak opgesteld, waarin inzicht wordt gegeven in de opgave, de actiehouders en de benodigde middelen.

A. Energiebesparing

Inzet: gezamenlijk zo veel mogelijk besparen op het energieverbruik binnen de regio. De afzonderlijke partners hebben ieder een eigen rol binnen hun eigen werkgebied. Op een aantal onderwerpen zien wij voordelen in een regionale aanpak. De regionale uitvoeringslijn hierin is:

1. *Energiebesparing – ambitie in 2025 van 2,5 PJ besparing*
Energiebesparing in de bebouwde omgeving en nieuwbouw stimuleren. Tegelijkertijd zichtbaar maken wat overheden zelf aan energiebesparing realiseren door middel van de 'voorbeeldige overheid'. Een eerste belangrijke stap daarin is het in kaart brengen van het huidige verbruik, de

besparingspotenties en de meest kansrijke maatregelen. Met de ondertekening van dit energieakkoord spreken de deelnemende partijen af om een energieaudit op te laten stellen, waarmee zij voldoen aan de verplichte wettelijke (Europese) regels en uitvoering geven aan de duurzaamheidsambities.

Actie: gemeentelijk vastgoed energieneutraal

Als overheden geven wij het goede voorbeeld. We beginnen met stapsgewijs diverse kansrijke gemeentelijke gebouwen te verduurzamen naar energieneutraal, met als stip op de horizon om al het vastgoed energieneutraal te maken. Daarnaast zijn wij aanjager bij het faciliteren en stimuleren van energiebesparing in de bebouwde omgeving en nieuwbouw.

B. Hernieuwbare energie

Inzet: zo veel mogelijk opwekken van hernieuwbare energie. De nadruk ligt daarbij op warmte, zon en wind, aangezien daar de meeste potentie ligt. De regionale programmalijnen hierin zijn:

2. Warmtetransitie

In de opgave zien we nu een mismatch tussen de potentie voor warmteopwekking en de vraag naar warmte. Daarom moeten we zoeken naar adequate oplossingen voor deze opgave. Het doel is een betaalbare, betrouwbare en duurzame warmtevoorziening in Holland Rijnland in een toekomst zonder aardgas. In 2050 gebruiken we geen aardgas meer in de bebouwde omgeving voor de verwarming van onze gebouwen. We moeten daartoe de huidige (rest)warmte en bodemenergie in de regio beter te benutten. Daartoe ontwikkelen we lokale/regionale warmteprogramma's. De eerste stap daarin is om hierin meer inzicht te krijgen door middel van een Warmte Transitie Atlas (WTA). De gemeenten Leiden en Alphen aan den Rijn hebben reeds een dergelijke atlas. Eind 2016 gaven we bureau Over Morgen de opdracht om een regionale WTA op te stellen. Medio 2017 is deze gereed. Nieuwbouw sluiten we niet meer aan op gas, aangezien het aardgas eindig is. We stimuleren energieneutrale bouw. En onderzoeken we de kansen van concrete projecten zoals Smart Polders en riothermie.

Pilot: Smart Polder in Katwijk.

Pilot: aardgasvrij maken van bestaande wijken in Leiden en Leiderdorp.

Pilot: verwarming zwembad en mogelijk ook nieuwbouw en bedrijventerrein door RWZI binnen de gemeente Nieuwkoop. Een zelfde pilot vind ook plaats binnen de gemeente Leiden.

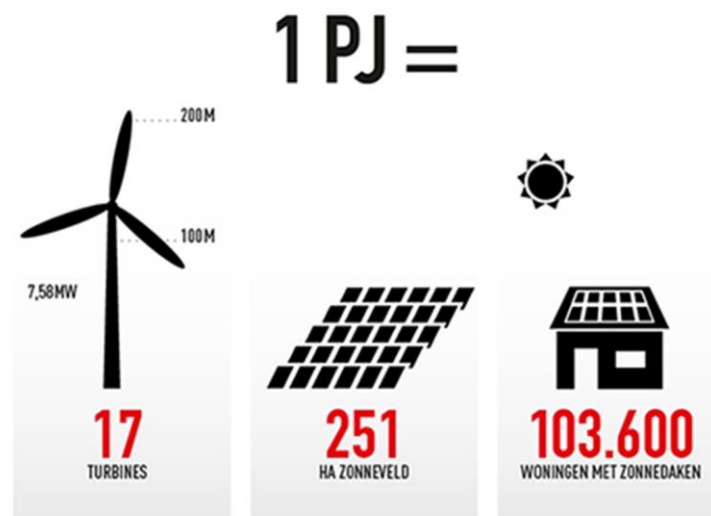
3. *Zon op daken – ambitie in 2025 van 0,7 PJ*

Het doel is dat er zonnepanelen liggen op zoveel mogelijk publieke en private daken. Denk daarbij aan: daken van particulieren, bedrijven, sportverenigingen, scholen, gemeentelijk vastgoed, et cetera. Daarbij zoeken wij de samenwerking met het burgerinitiatieven en investeringsmaatschappijen. En wij richten ons op doelgroepen als woningbouwcorporaties (eerste bijeenkomst vond eind 2016 reeds plaats), bedrijven, verenigingen van eigenaren en particulieren. Het opzetten van een regionale zoncoalitie (bijvoorbeeld door een regionale energiecoöperatie) is mogelijk een middel om dit te stimuleren. We verkennen de mogelijkheden en kansen die dit biedt.

Actie: zonnepanelen op geschikte daken van woningbouwcorporaties.

4. *Zonnevelden en windenergie – ambitie 2025 1,8 PJ*

We stimuleren en faciliteren de realisatie van lokaal geïnitieerde zonnevelden- en windenergie-initiatieven in de regio. In eerste instantie op restruimte van infrastructuur, braakliggende terreinen of op tijdelijke basis. Aansluitend wordt samen met de provincie Zuid-Holland een ruimtelijk kader voor duurzame energieopwekking in de regio ontwikkeld. Vanaf begin 2017 werken we daaraan door middel van het organiseren van ruimtelijke ateliers. Doel van de ateliers is te verkennen hoe het ruimtelijk beleid zich moet ontwikkelen deze ambitie te realiseren. Hiertoe starten we met het inventariseren van initiatieven, het in beeld brengen van sociaal-economische kaders voor het beoordelen van initiatieven en het benoemen van ruimtelijke kansgebieden. Onderdeel hiervan is de verkenning van de ruimtelijke beperkingen en de realisering van een pilot. Voorwaarden voor ruimtelijke energieprojecten zijn: draagvlak bij de omwonenden, de mogelijkheid voor omwonenden om deel te nemen aan (en te profiteren van) het project. Ook stimuleren we dubbel ruimtegebruik en het benutten van restruimte (creatieve combinaties met bijvoorbeeld recreatie, wegen of bodemdaling). Naast zon en wind stimuleren we daar waar mogelijk ook initiatieven van burgers en bedrijven op gebied van biomassa en geothermie. In de tekening hieronder wordt de ruimtelijke impact van de verschillende duurzame energiebronnen in beeld gebracht.

Actie: energie en ruimte

Ateliers over de ruimtelijke inpassing van verschillende soorten duurzame energie en sociaal-economische randvoorwaarden.

Projecten: ruimte voor wind en zonnevelden van ca 0,8 PJ

Op geschikte locaties windturbines en zonnevelden toestaan, waaronder een zonneveld bij AWZI in Katwijk, windmolens bij het Valkenburgse meer in Katwijk. En nader verkennen van windmolens bij AkzoNobel in Teylingen en bij polder Achthoven in Leiderdorp.

Pilot: Energiepark(en) van ca 1 PJ

Voorbeeldproject met combinaties van verschillende soorten duurzame energie in de vorm van een park met ruimtelijke kwaliteit op basis van sociaal-economische randvoorwaarden.

C. Innovatie en vernieuwing

Inzet: als kennisintensieve regio zetten we in op innovatie en vernieuwing. Er zijn al mooie voorbeeldprojecten in onze regio, maar waar zouden we nog meer op kunnen inzetten? De regionale uitvoeringslijnen hierin zijn:

5. *Greenports en energietransitie*

Stimuleren en ondersteunen van de drie Greenports in onze regio (Duin- en Bollenstreek, Boskoop en Aalsmeer) in hun streven tot verduurzaming, waarbij onder andere winst valt te behalen bij vervoer en logistiek, maar ook zaken als geothermie en het gebruik van restwarmte kansen kunnen bieden.

Pilot(s): zonnefolie

Bij het afdekken van de bollenvelden in de Duin- en Bollenstreek gebruik van mobiele zonnefolie of verplaatsbare panelen die tegelijkertijd energie opwekken. Ook op het kantoor van het Hoogheemraadschap van Rijnland wordt gedacht aan zonnefolie (met gelijkstroom), evenals op sportvelden in Leiderdorp. Inzet is om ervaringen te delen op dit vlak.

6. *Mobiliteit en energietransitie*

Faciliteren van duurzame mobiliteit (waaronder OV en mogelijk ook doelgroepenvervoer) en duurzame logistiek. Hierbij werken we onder andere samen met de Greenports en de vervoerssector, en zetten we in op meer gebruik van de elektrische auto door middel van het stimuleren en faciliteren van meer oplaadpunten in de regio. Ook auto's die op waterstof rijden zijn interessant. Evenals infrastructuur waarbij op slimme wijze energie wordt opgewekt.

Pilot: SolaRoad

Een fietspad dat zonlicht omzet in elektriciteit. Er wordt nog gekeken waar in de regio een dergelijk project kan landen.

D. Onderzoek, kennis en ondersteuning

De rol van de regio bij de energietransitie richt zich op het zoveel mogelijk ondersteunen van gemeenten bij de uitwerking en uitvoering van de energietransitie door middel van de coördinatie van de uitvoering van dit energieakkoord, en het organiseren van de samenwerking op het gebied van onderzoek, kennis, pilots, communicatie of lobby. Onderdeel hiervan is het in beeld brengen welke regelgeving belemmerend werkt voor de energietransitie en op basis daarvan te kijken hoe we deze belemmeringen kunnen opheffen, bijvoorbeeld in het kader van de omgevingswet. Ook het creëren van draagvlak en participatie bij projecten krijgen nadrukkelijk aandacht.

Per uitvoeringslijn kijken we de komende periode waar nog meer kennisontwikkeling nodig is. Daarnaast zullen er veelvuldig bijeenkomsten plaatsvinden om kennis uit te wisselen, zoals de themacafe's Energie.

Actie: verkenningen naar geschikte organisatievorm en financieringsconstructie

Voor een effectieve en efficiënte realisatie van de energietransitie wordt gezocht naar een geschikte organisatievorm om duurzame opwekking te stimuleren (zoals een energiecoöperatie of een andere vorm van participatie) en naar beschikbare middelen om te kunnen investeren (bijvoorbeeld in de vorm van een regionaal investeringsfonds, al dan niet revolverend).

Voor alle communicatie rondom de Energietransitie zal een communicatieplan worden opgezet en uitgevoerd. Belangrijk onderdeel daarin is het onder de aandacht brengen van de urgentie van de energietransitie bij het grote publiek (burgers, bedrijven, colleges, gemeenteraden). Denk bijvoorbeeld aan de organisatie van een raadsconferentie en communicatie over (voorbeeld)projecten. Voor draagvlak en het breed laten zien van innovatieve technieken worden e-conische voorbeeldprojecten ontwikkeld.

7. Inzet van middelen door de partijen

Lopende zaken en inzet van aanwezige kennis en expertise

Uitgangspunt van dit energieakkoord is lokaal waar mogelijk, regionaal waar nodig. De veertien aangesloten gemeenten, de provincie Zuid-Holland, het Hoogheemraadschap van Rijnland en de Omgevingsdienst West-Holland voeren al diverse projecten uit. We hebben elkaar nodig om schaalvoordelen te bereiken en te versnellen.

De omgevingsdiensten hebben samen met de gemeenten een digitaal energieloket (het Duurzaam Bouwloket) ingesteld. Inwoners kunnen hier terecht voor advies over energiebesparing en duurzame energieopwekking, offertes opvragen en informatie opvragen over subsidies en duurzaamheidsleningen. De gemeenten schakelen het Duurzaam Bouwloket ook fysiek in voor bijeenkomsten en wijkacties. De Omgevingsdienst West-Holland verstrekt namens een aantal gemeenten energiescans, duurzaamheidsleningen en subsidies aan zowel particulieren als maatschappelijke organisaties. Een grote energiebesparing in de bestaande bouw in de regio wordt op deze wijze gerealiseerd. Ook werken de omgevingsdiensten aan initiatieven op het gebied van energieneutraal bouwen en verbouwen. De omgevingsdiensten voeren bij bedrijven, naast de wettelijke taken op het gebied van toezicht, projecten uit op het gebied van energiebesparing. Voor een aantal gemeenten voert de Omgevingsdienst West-Holland projecten uit op de verduurzaming van het eigen gemeentelijk vastgoed, scholen en zwembaden.

Belangrijk uitgangspunt bij de uitwerking van dit Energieakkoord is dat zo veel mogelijk gebruik wordt gemaakt van de aanwezige kennis bij de partners. Voordat een externe deskundige wordt ingehuurd, kijken we dus eerst intern naar de aanwezige expertise en capaciteit.

Benodigde inzet van capaciteit en budget vanuit het programma voor 2017 en 2018

Dit energieakkoord verwoordt de ambitie van de gezamenlijke partners voor 2017 en verder. Dit vergt een grote betrokkenheid. Via verschillende uitvoeringslijnen willen we duurzame energie opwekken en inzetten op energiebesparing. Per uitvoeringslijn kijken we wat nodig is om de opgave te realiseren. Denk daarbij aan ambtelijke capaciteit, bestuurlijke betrokkenheid, financiën en de inzet van derden. Holland Rijnland zet zich in als procesbegeleider en programmacoördinator, met aandacht voor communicatie, draagvlak, opschaling en lobby.

Dit is een nog behoudende schatting als we op korte termijn ook alle genoemde pilots op willen pakken en realiseren. Uitgangspunt bij deze begroting is

dan ook dat we toewerken naar zo goed mogelijk sluitende business cases voor deze projecten. En dat we nagaan waar pilots in aanmerking komen voor (provinciale, landelijke of Europese) subsidies om de business case rond te krijgen.

Uitvoeringslijn	Actie en eerste mijlpaal eind 2017)	Benodigde capaciteit (eigen of inhuur)		Benodigd budget (expertise en projectontwikkeling, nog geen investeringsgeld)	
		2017	2018	2017	2018
Energiebesparing publiek vastgoed	Energieaudit van alle gemeentelijke gebouwen	0,5 fte	0,5 fte	20.000	50.000
Warmte en bodemenergie	Regionale WTA, inclusief smart polders en riothermie.	1 fte warmte-regisseur	1 fte warmte-regisseur	100.000	200.000 voor warmtevisie en -projecten
Zonnepanelen op daken	PvA, regionale dakenconferentie	0,5 fte in (trekker)	0,5 fte in (trekker)	60.000 (inventarisatie en organisatie)	60.000
Windenergie en zonnevelden	1. Kaders en kansgebieden in kaart en bestaande initiatieven in beeld. Grenzen ruimtelijke beperkingen verkennen (in combinaties met windenergie) 2. Zonnevelden AWZI Katwijk/Solartracking	0,5 fte (trekker)	2 x 0,5 fte	50.000	2 x 50.000
Greenports en energietransitie	Verkenning naar kansen en mogelijkheden	0,5 fte (trekker)	0,5 fte	10.000	15.000
Mobiliteit en energietransitie	Verkenning naar kansen en mogelijkheden	0,5 fte (trekker)	0,5 fte	10.000	15.000
Algemene inzet partners en programma coördinatie		3,5 fte	3,0 fte	50.000	200.000 (diverse kosten)
Totaal		Ca. 7 fte	Ca. 7 fte	300.000	640.000

Het gehele programma wordt door alle partijen gedragen. het bijgaand schema geeft aan waar de primaire ambities van de verschillende partijen liggen, wie aan welke lijnen bijdraagt (via inzet van capaciteit, kennis of geld) en wie welke lijnen trekt.

Dit levert het volgende beeld op van de toegezegde inzet per partij. Per uitvoeringslijn zijn subwerkgroepen aan zet om de lijn verder uit te werken. In de projectgroep delen we de resultaten en zorgen voor de inbedding in de afzonderlijke gemeente. Gaandeweg de uitvoering van het akkoord kunnen in de werkgroepen andere trekkers worden aangewezen/zich aanmelden of kunnen gemeenten op andere lijnen actief als deelnemer gaan bijdragen.

Primaire ambities en trekkerschap					Rijn- en Veenstreek			Duin- en Bollenstreek				Leidse regio				
	PZH	HHR	ODWH	HR	Alphen a/d Rijn	Kaag en Braassem	Nieuwkoop	HLT Samen	Katwijk	Noordwijk	Noordwijkerhout	Leiden	Leiderdorp	Oegstgeest	Voor-schoten	Zoeterwoude
Projectgroep																
Energiebesparing																
Warmte en bodemenergie																
Zonnepanelen op daken																
Ruimte en energie																
- Zonnevelden																
- Windenergie																
Greenports en energietransitie																
Mobiliteit en energietransitie																

	trekker
	deelnemer
	coördinatie

Gevraagde inzet voor 2017, 2018 en verder

Om bovenstaande te kunnen realiseren is er de komende periode dus een flinke inzet van middelen nodig. Na voorbereidende gesprekken met de partners bleek dat dit het beste in kaart gebracht kan worden door uit te gaan van zogenaamde netwerkcapaciteit (uren van het aanspreekpunt energie per partners, nodig voor afstemming en opdrachtgeverschap). De overige ureninzet is hier voor het gemak allemaal doorbrekend naar geld, zodat elke partner zelf kan beslissen of hij bijdraagt in geld (waarmee ingehuurd kan worden) of in de inzet van uren. Bij de onderverdeling over de gemeente is gebruik gemaakt van het binnen de regio gangbare model van inwoner aantal. Bij de publieke partijen die geen gemeente zijn, is gekeken naar de inbreng van de grootste gemeenten.

Dit levert het volgende beeld op van de geschatte inzet voor het energieakkoord in 2017 en 2018:

	Capaciteit nodig voor netwerk 2017 en 2018 (uren per week)	Budget 2017 voor regionale opgave (inclusief extra capaciteit uitgedrukt in €)	Budget 2018 voor regionale opgave (inclusief extra capaciteit uitgedrukt in €)
Alphen aan den Rijn	5	€ 56.176	€ 110.799
Hillegom**	5	€ 10.974	€ 21.644
Kaag en Braassem	5	€ 13.585	€ 26.794
Katwijk	5	€ 33.426	€ 65.928
Leiden	5	€ 63.774	€ 125.784
Leiderdorp	5	€ 14.033	€ 27.677
Lisse**	5	€ 11.763	€ 23.200
Nieuwkoop	5	€ 14.275	€ 28.154
Noordwijk	5	€ 13.404	€ 26.437
Noordwijkerhout	5	€ 8.398	€ 16.564
Oegstgeest	5	€ 12.077	€ 23.819
Teylingen**	5	€ 18.739	€ 36.960
Voorschoten	5	€ 13.118	€ 25.874
Zoeterwoude	5	€ 3.925	€ 8.332
Subtotaal gemeenten	70	€ 287.967	€ 567.967
<i>HLT Samen*</i>	15	€ 41.476	€ 81.804
Provincie Zuid-Holland	5	€ 93.000	€ 126.000
Hoogheemraadschap van Rijnland	5	€ 63.000	€ 95.000
Omgevingsdienst West-Holland**	15		
Holland Rijnland	5	€ 63.000	€ 63.000
Totaal	100	€ 506.967	€ 851.967

* opsomming capaciteit en budget HLT Samen

** inbreng ODWH is in fte's

Toelichting:

- per partner is een minimale hoeveelheid uren per week nodig voor de energietransitie in de eigen organisatie en binnen de regionale samenwerking.
- het budget voor 2017 betreft de helft van het jaar en het budget van 2018 betreft een heel jaar en is nog iets hoger gezien de grote ambitie.

8. Projectorganisatie en monitoring

De projectorganisatie wordt bemand door de verschillende partners en ziet er als volgt uit:

Bestuurlijk overleg en aansturing

Periodiek vindt er overleg plaats met de energiebestuurders van de regio om de ontwikkelingen te bespreken. Dit publiek overleg kunnen we op termijn aanvullen met private partijen en kennisinstellingen. Een (nog samen te stellen) delegatie vanuit dit bestuurlijk overleg is verantwoordelijk voor de directe aansturing van het programma.

Projectgroep, kerngroep en werkplaats

Eens per twee maanden komt de brede projectgroep van alle gemeenten, provincie, Hoogheemraadschap en Omgevingsdienst bij elkaar om de voortgang van het energieakkoord en nieuwe ontwikkelingen te bespreken. Een kerngroep bestaande uit provincie, hoogheemraadschap, Leiden, Alphen aan den Rijn en Holland Rijnland denkt mee bij besluitvorming, draagvlak en bestuurlijke bijeenkomsten. Eén ochtend in de maand wordt ingericht als ontmoetings- en werkplaats voor de regionale energietransitie. Zo kunnen we gezamenlijk meters maken.

Monitoring en terugkoppeling

Alle uitvoeringslijnen worden inhoudelijk gemonitord zodat op programmaniveau een duidelijk beeld bestaat van de stand van zaken en voortgang. Waar mogelijk geven we hierbij ook aan hoeveel energie er (extra) is bespaard of duurzaam opgewekt door de genomen pilotprojecten en maatregelen. Naast deze inhoudelijke monitoring geven we ook een overzicht van de ingezette capaciteit en budget.

Terugkoppeling vindt plaats binnen de structuur van de hierboven geschetste projectorganisatie en via de portefeuillehoudersoverleggen.